

Verslag Paradisodebat 2023: Koers Kiezen

27 augustus 2023

Door Edo Dijksterhuis

Het kabinet is demissionair, de meeste woordvoerders cultuur verdwijnen uit de Tweede Kamer en het is de vraag hoe lang de formatie van een nieuw kabinet deze keer gaat duren. Een recept voor stilstand in de beleidsvorming rondom kunst en cultuur. En dat terwijl er voor de val van Rutte IV net zoveel voortgang was gemaakt, brengt Jeroen Bartelse, covoorzitter van Kunsten '92, in herinnering in zijn openingsspeech van het Paradisodebat 2023. Staatssecretaris Uslu had een begin gemaakt met de aanpak van een paar hardnekkige knelpunten in de cultuursector: een ontwrichte arbeidsmarkt, stroperige subsidieprocedures en financiële kwetsbaarheid. Ook de sector zelf heeft niet stilgezeten. Er zijn drie codes ontwikkeld en met de oprichting van Platform ACCT heeft de sector tijdens de coronacrisis laten zien eensgezind een vuist te kunnen maken.

Het is tijd om door te pakken, benadrukte Bartelse. En wel met een fundamentele verandering van het bestel. Hij deed een oproep aan alle politieke partijen om voor de komende verkiezingen een uitgesproken visie te ontwikkelen op kunst en cultuur, inclusief een financiële onderbouwing. Vanuit KUNSTEN2030 – een visie op een nieuwe culturele en creatieve sector waarin Kunsten '92 lijnen naar de toekomst heeft uitgezet – gaf hij een voorzet door drie prioriteiten te benoemen.

Allereerst moet er bij gemeenten en provincies een wettelijke basis voor de taken op het gebied van cultuur komen, plus de benodigde middelen, zodat gemeentelijke en provinciale investeringen in culturele voorzieningen worden gewaarborgd. Dat houdt in dat de taken en doelstellingen van provincies en gemeenten op het gebied van cultuur helder moeten worden gedefinieerd, zoals dat voor bibliotheken is gedaan in het vorige regeerakkoord.

Ten tweede moet een groot deel van de bureaucratie rondom het cultuurbestel worden geschrapt. Er wordt nu te veel tijd besteed aan het schrijven, beoordelen en verantwoorden van subsidieaanvragen. Omgerekend in euro's komen die transactiekosten dichtbij de 100 miljoen.

Als derde prioriteit noemde Bartelse de verbinding van de cultuursector met andere delen van de maatschappij. Makers kunnen met hun verbeeldingskracht bijdragen aan het oplossen van de grote maatschappelijke vraagstukken en het vormgeven van de toekomst van Nederland. "Heel concreet: zet in iedere adviesraad of commissie een creatieve maker."

Voordat moderator Jörgen Tjon A Fong drie vraaggesprekken voerde met negen deelnemers uit zeven provincies – er was dit jaar nadrukkelijk veel aandacht voor regionale spreiding – liet hij Jan Jaap Knol, directeur van de Boekmanstichting, het begrip 'ravijnjaar' uitleggen. Het gaat om 2026, het jaar waarin de opbouw van het gemeente- en provinciefonds wordt losgekoppeld van de uitgaven van de rijksoverheid en wordt verbonden aan het bruto nationaal product (bnp). De verwachting is dat de omvang van het gemeente- en provinciefonds, de pot van gemeenten en provincies waarmee een groot deel van de culturele sector wordt gefinancierd, als gevolg daarvan flink zal krimpen. Knol schat het tekort op zo'n € 2 miljard. Hij ziet ook dat veel gemeenten nu al geen begrotingen meer maken voor 2026 omdat er veel onduidelijkheid is over het dan beschikbare budget. De directeur van de Boekmanstichting benadrukte dat de

cultuursector zich hier beter van bewust moet zijn. Naar zijn mening zou wetgeving kunnen helpen om de doelstellingen van cultuurbeleid en de financiële steun te waarborgen.

Het eerste panelgesprek had als titel ‘Groeien vanuit schaarste’ en draaide om de vraag hoe culturele instellingen kunnen bijdragen aan maatschappelijke vraagstukken en daarmee andere dan de traditionele financieringsbronnen kunnen aanboren. Jolanda Spoel, directeur van het Bijlmer Parktheater, vertelde hoe haar organisatie noodgedwongen al jarenlang put uit andere potjes, bijvoorbeeld maatschappelijk gerichte fondsen. Het nadeel daarvan is dat kunst in Amsterdam Zuidoost, waar het culturele voorzieningenniveau toch al ondermaats is, vrijwel automatisch wordt gekoppeld aan het oplossen van maatschappelijke problemen. Jorien Wuite, woordvoerder cultuur van D66 en uittredend Tweede Kamerlid, waarschuwde voor dat spanningsveld tussen autonomie en politieke instrumentalisering. “We mogen niet alleen vanuit een nutsbelang denken over kunst en cultuur.”

Hans Biesheuvel, voorzitter van ONL voor ondernemers, stelde desgevraagd dat er al veel samenwerking is tussen het bedrijfsleven en de cultuursector. Als voorbeeld gaf hij Open Amare in Den Haag, waarbij bedrijven een programma ondersteunen dat verbonden is met maatschappelijke opgaven. Wel vond hij dat de cultuursector zelf meer initiatief moet tonen. “En dan vind je een partner in ondernemend Nederland.”

Daar bracht Spoel tegenin dat ondernemers en kunstenaars niet altijd dezelfde taal spreken en dat het vaak juist de kunstenaars zijn die aankloppen en subsidiepotjes aanbrenge. Wuite stelde voor in november al een rondetafelgesprek over dit onderwerp te organiseren, in navolging van het rapport ‘In de schijnwerpers: Groeipotentie voor de culturele sector door bijdrage aan maatschappelijke opgaven’. SP’er Peter Kwint, in het publiek, wierp zich op als bondgenoot en vond ook dat niet alles stil moest liggen totdat er een nieuwe kabinet is.

Het tweede panelgesprek ging over representatie, met moderator Tjon A Fongs onderliggende vraag of de ambities op het gebied van diversiteit en inclusie niet in de ijskast belanden zodra bezuinigingen zich aandienen. Volgens Lucien Kembel, directeur van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst, is het streven naar brede representatie geen project maar een voortdurend proces. “Gebrek aan geld en tijd is geen excuus om er niet mee bezig te zijn.” Daarbij merkte hij op dat de definitie van de cultuurketen aan herziening toe is. Ook cultuureducatie en amateurkunst horen er volgens hem bij en er moet geïnvesteerd worden in alle verschillende lagen.

De provincie is daarbij van cruciaal belang, stelde Peter Drenth, gedeputeerde voor de provincie Gelderland en lid van het Interprovinciaal Overleg. “Zonder de provincie zouden we in Gelderland geen orkest, geen dansgezelschappen en geen productiehuizen hebben. Omdat gemeenten over het algemeen niet groot zijn, is een overkoepeld orgaan noodzakelijk.” Drenth sprak zijn steun uit voor een wettelijke basis voor cultuur om al die cultuuruitingen breed toegankelijk te houden. Hij stelde dat we ons momenteel op een tweesprong bevinden, waarbij het borgen en uitbouwen van de keten noodzakelijk is omdat er anders over twintig jaar geen nieuwe generatie makers is om het stokje over te nemen.

De derde deelnemer, Soraya Groznik, ondervond recentelijk als oprichter van dansschool en cultuurhub The Movement Roermond hoe het is om officieel erkend te worden door de subsidieverstrekker. Drie jaar na oprichting krijgt haar organisatie nu € 6.000 ondersteuning, wat zij ziet als teken van waardering. “Maar we willen er niet te veel extra dingen voor moeten doen. We willen eigen blijven.”

‘Van ornament naar fundament’ was de titel van het derde panelgesprek, dat de bureaucratische rompslomp rondom subsidieaanvragen en het gebrek aan vertrouwen in de verantwoordingscultuur tot onderwerp had. Nadat Hein Kuiken, cultuurwethouder van Leeuwarden, had gesteld dat de sector vooral moest doorgaan met het uiten van haar zorgen, en Robert Vroegindewij van Muziekschool Zeeland stelde dat er op lokaal niveau al veel werd samengewerkt met het bedrijfsleven, wierp Martijn van der Steen een aantal knuppels in het hoenderhok.

De bijzonder hoogleraar bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit stelde dat hij het grondig oneens was met veel van het voorafgaande. “Welke oplossingen er ook worden aangedragen, ze blijven allemaal binnen het *principal agent* model”, stelde hij. Dat is een hiërarchisch model waarin gemeente, provincie of rijk zich opstelt als baas aan wie verantwoording moet worden afgelegd. Als alternatief stelde hij het model van *stewardship* en *commons* voor, waarin de verantwoordelijkheid samen wordt gedragen en partijen in een horizontaal, nevenschikt verband opereren.

Van der Steen benadrukte daarnaast dat een wettelijke borging van het recht op cultuur wel goed is, maar dat het op orde hebben van de financieringsstromen nog veel belangrijker is. “Het ravijnjaar is maar een van de problemen die op ons afkomen. Er moet veel meer geld bij voor de sector, en niet terug naar het niveau van 2012 zoals vaak wordt gezegd. Voordat we het subsidiegeld rechtvaardiger verdelen over de regio’s en de verschillende partijen binnen die regio’s, moet er eerst meer, nieuw geld bij.”

Het model van de commons dat Van der Steen voorstelt, is volgens hem een stuk goedkoper dan het huidige bestel. Dat werd vanuit de zaal bevestigd door Marleen Stikker, directeur van Waag. Zij stelde dat de overheid miljarden besteedt aan haar eigen functioneren die beter direct maatschappelijk geïnvesteerd kunnen worden. Volgens Stikker is de koppeling van het gemeentefonds aan het bnp ook geen goed idee omdat “economische groei niet de bepalende factor in de omgang met kunst en cultuur mag zijn – we zouden beter een breed welvaartsbegrip kunnen hanteren”.

De huidige modellen werken niet en kosten te veel geld en tijd door verregaande juridisering, bekende AFK-directeur Laurien Saraber desgevraagd. Het Amsterdamse Fonds voor de Kunsten moet nu eerst de 4-jaarlijkse subsidieronde afhandelen, maar Saraber zei open te staan voor een denktank die zich over het probleem buigt.

Vanaf de tribune voegde Dorine Schoon, oprichter van Stichting Platform voor Freelance Musici, eraan toe dat er ook kunstenaars in die denktank moeten plaatsnemen. Er wordt volgens haar teveel over makers gesproken en te weinig met. Dat werd beaamd door Anne Breure, covoorzitter van Kunsten ’92, die deze middag het laatste woord kreeg. Zij concludeerde dat de sector en haar vertegenwoordigers veel luider mogen roepen dat de te verdelen koek inmiddels is gereduceerd tot kruimels en dat het tijd is voor systemische verandering. En, zo eindigde zij, “ook Kunsten ’92 mag radicaler zijn”.